

О. Требіна,

аспірантка кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТОВНА СКЛАДОВА КОНТРОЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Постановка проблеми. Міжнародний контроль як спосіб забезпечення міжнародних зобов'язань у сучасному світі набуває все більшого значення. У міжнародних договорах, що укладаються з другої половини ХХ століття, питанням здійснення міжнародного контролю приділяється значна увага. Цей інструмент усе активніше використовується в міжнародній договірній практиці. Існує велика кількість договірних норм міжнародного права, які з більшою чи меншою чіткістю регулюють питання міжнародного контролю за їх дотриманням. Дуже важливо серед цього конгломерату норм виявити загальні орієнтири, закономірності та тенденції, що відображають специфіку регулюючого впливу міжнародного права на сучасні міждержавні відносини, що складаються з приводу міжнародної контрольної діяльності за дотриманням міжнародних договорів у різних галузях міжнародного співробітництва. Контроль виконання міжнародних договорів (конвенцій) сьогодні став нормою та необхідною умовою функціонування міжнародного права. Дослідження теоретичних та практичних аспектів міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів на цей час має велике значення як для доктрини міжнародного права, так і для міжнародної практики. Міжнародний контроль тою чи іншою мірою притаманний усім галузям міжнародного

права, дослідження різноманітних механізмів міжнародного контролю за дотриманням державами зобов'язань представляє значний науковий інтерес і відповідає вимогам часу.

Аналіз наукових публікацій. Дослідженням проблем міжнародного контролю, дотримання державами своїх зобов'язань щодо міжнародних договорів займалися як вітчизняні, так й закордонні вчені у галузі міжнародного права. Серед них варто виділити праці Д. Аббакумової, Т. Анцупової, Р. Валеева, О. Гольцяєва, С. Кокан, І. Котлярова, С. Марочкіна, М. Пейчинович-Бурич, Дж. Рікхофа, О. Сердюка, Я. Сімонідеса, Н. Сімонової, О. Тіунова, І. Яковюка та ін. Проте визначення сутності, основних складових контрольного механізму забезпечення виконання міжнародних договорів на жаль залишається поза увагою як українських, так й іноземних науковців.

Ураховуючи викладене, **мета статті** – з'ясувати сутність і змістовну складову контрольного механізму забезпечення виконання міжнародних договорів.

Виклад основних положень. У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі немає єдиної точки зору щодо поняття міжнародного контролю. Професорка М.О. Медведева зазначає, що «суть міжнародного контролю полягає у перевірці на основі міжнародного договору суб'єктами міжнародного права або

створеними ними органами відповідності діяльності держав прийнятим зобов'язанням з метою забезпечення їх дотримання» [1, с. 25]. І.І. Котляров визначає міжнародний контроль як «діяльність суб'єктів міжнародного права, що здійснюється відповідно до принципів та норм міжнародного права на основі міжнародних договорів і полягає в перевірці дотримання державами прийнятих зобов'язань з метою забезпечення неухильного та точного їх виконання» [2, с. 28]. Г.О. Осипов розглядає контроль як «сукупність способів, заходів та процедур, за допомогою яких перевіряється точність дотримання міжнародно-правових зобов'язань держав» [3, с. 22]. Г.Є. Лук'янцев пропонує розглядати міжнародний контроль як «діяльність, що базується на загально визначених принципах та нормах міжнародного права суб'єктів міжнародного права або створених ними конвенційних чи екстраконвенційних органів, у ході якої здійснюється спостереження та перевірка за виконанням державами міжнародно-правових зобов'язань, а в окремих галузях міжнародного права – також і відповідних галузевих стандартів, та приймаються заходи щодо їх дотримання з метою належного розвитку міжнародно-правових відносин» [4, с. 33]. Особлива риса міжнародного контролю, на думку О.І. Тіунова, полягає в тому, що тут «мова йде про реалізацію складних за змістом зобов'язань, пов'язаних із забезпеченням безпеки сторін. Тобто заходи міжнародного контролю являють собою перевірку взятих міжнародних зобов'язань в особливій правовій сфері, що відображає вимогу принципу неподільної безпеки, встановленого міжнародним договором... Передбачені міжнародним договором заходи міжнародного контролю являють собою прояв застосування принципу *pacta sunt servanda* по відношенню до двостороннього міжнародного правового акту, що вимагає від представників сторін, які

в ньому беруть участь, спеціальних знань і високої кваліфікації, а також оперативного вжиття необхідних заходів для виконання взятих зобов'язань з метою реалізації договору» [5].

Розгляд міжнародного контролю як інституту міжнародного права передбачає дослідження міжнародно-правових норм, кожна з яких має певне призначення – регулювати міжнародні відносини. Вплив норм міжнародного права на поведінку суб'єктів міжнародного права є причиною виникнення відповідних правовідносин. У контексті питання структури міжнародних правовідносин зазвичай розглядають їх елементи та зв'язки між ними. Вихідною позицією є те, що у правовій доктрині, за І.І. Лукашук, «з питання щодо структури правовідносин єдності немає» [6, с. 111]. Узагальнюючи підходи до цієї проблеми, І.М. Забара зазначає, що «у переважній більшості випадків дотримуються тієї позиції, що правовідносини можуть розглядатися як взаємозв'язок суб'єктів – носіїв прав і обов'язків, а також як взаємозв'язок самих прав і обов'язків, які належать суб'єктам» [7, с. 186]. Разом з тим доволі часто, незважаючи на спірність питання, до числа основних елементів правовідносин відносять ще і їх об'єкт [6, с. 111]. В.Г. Буткевич підкреслює, що «враховуючи тривалу дискусію з приводу розуміння природи і сутності міжнародних правовідносин, аналіз їхніх особливостей має містити дослідження: а) суб'єктів права, зокрема на рівні правовідносин, тобто учасників правовідносин; б) змісту правовідносин; при цьому слід розрізняти матеріальний зміст, тобто поведінку суб'єктів (включаючи «санкції» в охоронних правовідносинах), а також юридичний зміст, тобто суб'єктивні юридичні права та обов'язки; в) об'єктів правовідносин» [8, с. 447].

Коли ми кажемо про контрольний механізм забезпечення виконання міжнародних договорів, то спочатку треба

звернутися до суті поняття механізм. «Словник української мови» визначає «механізм [від гр. μηχανή – машина, знаряддя] – 1. Внутрішній устрій машини, приладу, апарата, що передає або перетворює рух. 2. Внутрішня будова, система чого-небудь. 3. Сукупність станів та процесів, які становлять певне фізичне, хімічне, психічне і таке інше явище. 4. Сукупність прийомів практичного виконання чого-небудь» [9, с. 542]. Тобто механізм передбачає системність і впорядкованість будь-якої діяльності чи процесу. Вважаємо, це розуміння цілком корелює з необхідністю вироблення механізму забезпечення виконання зобов'язань за міжнародними договорами як системної та впорядкованої діяльності суб'єктів міжнародного права.

Виходячи зі структури міжнародних правовідносин, ми пропонуємо виділити три складові в контрольному механізмі виконання міжнародних договорів, а саме, договірну складову, пов'язану з об'єктом правовідносин, інституційну складову, пов'язану з суб'єктом (суб'єктами) міжнародних правовідносин та змістовну складову, пов'язану зі всім спектром забезпечення вимог міжнародних договорів (принципи, норми, форми, методи, засоби контрольної діяльності тощо).

Більш докладніше зупинимось на змістовній складовій контрольного механізму забезпечення виконання міжнародних договорів. Контрольний механізм міжнародного договору функціонує в суворій відповідності до загально визначених принципів сучасного міжнародного права, що в найповнішому вигляді відбиті в Гельсінському заключному акті, крім того, застосовуються принципи, що безпосередньо пов'язані з організацією та проведенням міжнародного контролю. Контрольний механізм використовує різні методи міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів (конвенцій), тобто конкретні способи здійснення контрольної діяльності, сукупність прийомів

та способів здійснення контрольних заходів. Поділяючи думку представників вітчизняної та зарубіжної науки міжнародного права, до них можна віднести обмін інформацією, доповіді, звіти, консультації, спостереження, інспектування, анкетування, моніторинг, верифікацію, розслідування, арбітражний і судовий контроль тощо [10, с. 15–16]. Конкретно функціонування змістовної складової контрольного механізму міжнародного договору розглянемо на прикладі Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації.

Згідно ст. 24 «Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173)»(1999) «Контроль за виконанням цієї Конвенції Сторонами здійснює Група держав проти корупції (ГРЕКО)». Робота GRECO поділена на раунди, в рамках кожного з яких досліджується блок питань певної теми [11]. Під час першого раунду, що проходив в 2000–2002 рр., оцінювалися незалежність, спеціалізація та повноваження органів, що беруть участь у боротьбі з корупцією, а також питання імунітету державних службовців від арешту і кримінального переслідування. Другий раунд оцінки (2003–2006 рр.) був присвячений питанням виявлення та конфіскації доходів від корупційних діянь, недопущення використання юридичних осіб для приховування корупції. Третій раунд оцінювання (2007–2011 рр.) був сконцентрований на питаннях криміналізації окремих діянь, передбачених Конвенцією, а також забезпечення прозорості фінансування політичних партій. У 2012–2016 рр. проходив четвертий раунд, який стосувався питань попередження корупції серед парламентарів, суддів і прокурорів. У 2017 р. запущений п'ятий раунд оцінки GRECO, темою якого стало попередження корупції, стимулювання невідкупності та неупередженості в урядах і правоохоронних органах.

Механізм оцінки GRECO складається з двох стадій. На першій стадії здійснюється загальний аналіз ситуації з метою виявлення проблем і розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної практики. Для цього в оцінювану країну направляються, як правило, два експерти з інших країн, які вибираються із заздалегідь сформованих національними делегаціями списків. На другій стадії оцінюються заходи, які вжито державами щодо виконання запропонованих рекомендацій. Подальша оцінка здійснення рекомендацій («Процедура відповідності») служить для перевірки досягнень держав-членів і сприяння реалізації рекомендацій. Перелік питань для оцінки і команда експертів для кожної держави, що перевіряється, затверджується на пленарному засіданні GRECO. Письмові відповіді на питання, а також інформація, яку експерти отримують в ході візиту в країну безпосередньо від представників органів держави та інститутів громадянського суспільства, стають основою попереднього звіту експертів. Проект попереднього звіту експерти спочатку направляють державі, щоб вона мала можливість висловлювати свої зауваження та коментарі щодо доповіді до того, як він буде переданий GRECO. Потім проект обговорюється на пленарному засіданні і виноситься на голосування. У підсумковому оціночному звіті крім аналізу виконання антикорупційних стандартів формулюються обов'язкові і факультативні рекомендації щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної практики. Обов'язкові рекомендації підлягають виконанню протягом 18 місяців.

Відповідно до статті 41 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації (CETS № 201), яка була прийнята і відкрита для підписання у жовтні 2007 р. на острові Лансароте, що в Іспанії (з цієї при-

чини вона також відома, як «Лансаротська конвенція» або «Конвенція Лансароте») спеціально створений Комітет Лансароте виконує традиційні контрольні функції, а також: сприяє ефективному використанню та здійсненню Конвенції, розробляючи пропозиції щодо забезпечення та вдосконалення процесу застосування і здійснення Конвенції, включаючи виявлення будь-яких проблем і наслідків будь-яких заяв, зроблених у зв'язку з Конвенцією; здійснює загальні консультативні функції щодо Конвенції, роблячи висновки з будь-яких питань, що стосуються застосування Конвенції; служить координаційним центром і забезпечує обмін інформацією про значні зміни в галузі права, нормативного регулювання або технологій, що стосуються застосування положень Конвенції.

Після ратифікації Конвенції кожна Сторона Конвенції зобов'язана відповісти на питання анкети, яка спрямована на забезпечення Комітету загальним оглядом законодавства, інституційної структури та політики здійснення Сторонами на національному, регіональному та місцевому рівнях. Сторони повинні передавати свої відповіді на одній з офіційних мов Ради Європи в Секретаріат протягом терміну, встановленого Комітетом. Сторони повинні відповісти на всі питання анкети, відповіді повинні бути докладно описані і містити всі відповідні довідкові, законодавчі тексти. Секретаріат може запитати додаткову інформацію, якщо йому здається, що відповіді Сторони є неповними або неясними. Як тільки Сторони нададуть свої відповіді, Секретаріат повинен підготувати по ним компіляцію. Комітет приймає зміст анкет, розробкою яких займається Секретаріат. Комітет може попросити свого виконавчого секретаря скористатися послугами незалежних експертів для надання допомоги у виконанні завдань моніторингу, а також у розробці анкет. Крім проведення опиту-

вань Сторін Комітет також здійснює тематичний моніторинг. Контроль за реалізацією положень Конвенції повинен бути заснований на процедурі, поділеної по етапах, де кожний раунд стосується певної теми, яку розглядає Комітет або будь-якої проблеми визнаної Комітетом в рамках Конвенції. Комітет визначає тривалість кожного раунду моніторингу обраною темою та положеннями Конвенції, які будуть контролюватися. Раунд моніторингу буде розпочато шляхом направлення анкети про здійснення відповідних положень Конвенції по відношенню до обраної теми.

Якщо Комітет отримує достовірну інформацію про ситуацію, на яку варто звернути увагу, щоб запобігти або обмежити масштаби або число серйозних порушень Конвенції, він може зажадати термінового подання спеціальної доповіді про заходи, вжиті для попередження можливих серйозних або постійних випадків сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань у відношенні дітей. Беручи до уваги інформацію, яку надають Сторони або зацікавлені особи, Комітет може призначити одного або декількох своїх членів і/або незалежних експертів для оцінки конкретної ситуації. За необхідності та за згодою Сторони або зацікавлених Сторін, оцінка може включати в себе відвідування даних держав. Після вивчення результатів оцінки Комітет передає ці результати і рекомендації Стороні або зацікавленим Сторонам, які роблять свої коментарі, і перенаправляють їх Комітету Міністрів Ради Європи для інформації.

У цьому контексті, Комітет провів наступні заходи [12]:

ознайомчий візит до «Дитячого будинку – Vagnahus» Ісландії (Рейк'явік), який пройшов з 31 травня по 1 червня 2012 р. з метою обміну думками та практики з фахівцями, які працюють з дітьми. У ході візиту вони зустрілися, зокрема, з суддями, прокурорами, членами поліції і служб захисту дітей і медичними працівниками;

конференція про роль міжнародного співробітництва у вирішенні сексуального насильства щодо дітей (Рим, Італія, 29–30 листопада 2012 р.);

конференція з питань запобігання сексуального насильства щодо дітей (Мадрид, Іспанія, 10–11 грудня 2013 р.). Конференція проведена з метою детального вивчення конкретних аспектів запобігання сексуального насильства щодо дітей і обміну передовим досвідом у цій галузі, зокрема, між представниками європейських держав і громадянським суспільством;

дослідницькі візити до Європолу та Інтерполу в галузі захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, які відбулися в Гаазі (Нідерланди) 16 березня 2015 р. та в Ліоні (Франція) 22 листопада 2016 р.;

конференція з нагоди 10-ї річниці підписання Конвенції Лансароте на тему: «Закінчення сексуальної експлуатації та жорстокого поводження з дітьми: до світу довіри», яка відбулася в Страсбурзі (Франція) 24–25 жовтня 2017 р.;

захід з нарощування кадрового потенціалу на тему «Покінчення із сексуальним насильством над дітьми у спорті», який відбувся в Гаазі 6 листопада 2018 р.;

захід з нарощування кадрового потенціалу щодо мультидисциплінарного підходу та міжвідомчої співпраці на Кіпрі для захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, який відбувся в Нікосії (Кіпр) 15 жовтня 2019 р. тощо.

Тобто, при функціонуванні контрольного механізму міжнародного договору змістовна складова забезпечує використання суб'єктами міжнародного контролю різноманітних форм, методів і заходів контрольної діяльності, дотримуючись відповідних принципів і норм міжнародного права, що дозволяє якісно забезпечити виконання вимог міжнародних договорів.

Висновки. Дослідження феномену міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів має величезне практичне значення, безпосередньо впливаючи на якість та ступінь розробленості положень про контрольний механізм конкретних міжнародних договорів, продуманість функціонування його змістовної складової. Ефективно діючий контрольний механізм, своєю чергою, вносить величезний внесок у справу забезпечення належного дотримання міжнародних договірних зобов'язань, що, зрештою, позначається на стані дотримання міжнародно-правових норм та підвищення ефективності міжнародного права загалом.

У статті досліджено сутність і змістовна складова контрольного механізму забезпечення виконання міжнародних договорів. Розглянуто різноманіття поглядів на явище міжнародного контролю. Доведено, що контроль виконання міжнародних договорів сьогодні став нормою та необхідною умовою функціонування міжнародного права. Обґрунтовується, що дослідження теоретичних та практичних аспектів міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів має велике значення як для доктрини міжнародного права, так і для міжнародної практики. Пропонується визначити контрольний механізм виконання міжнародного договору як системну та впорядковану діяльність суб'єктів міжнародного права щодо забезпечення вимог відповідного договору. Обґрунтовано, що виходячи зі структури міжнародних правовідносин, виділяються три складові в контрольному механізмі виконання міжнародних договорів: договірна, пов'язана з об'єктом правовідносин; інституційна, пов'язана з суб'єктом (суб'єктами) міжнародних правовідносин та змістовна, пов'язана зі всім спектром забезпечення вимог міжна-

родних договорів (принципи, норми, форми, методи, засоби контрольної діяльності тощо). Доведено, що контрольний механізм міжнародного договору функціонує в суворій відповідності до загальноновизнаних принципів сучасного міжнародного права, використовує різні методи міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів (конвенцій), а саме: обмін інформацією, доповіді, звіти, консультації, спостереження, інспектування, анкетування, моніторинг, верифікація, розслідування, арбітражний і судовий контроль тощо. Функціонування змістовної складової контрольного механізму міжнародного договору розглянуто на прикладі Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації. Обґрунтовується, що дослідження феномену міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів має величезне практичне значення, безпосередньо впливаючи на якість та ступінь розробленості положень про контрольний механізм конкретних міжнародних договорів, продуманість функціонування його змістовної складової.

Ключові слова: міжнародний договір (конвенція), міжнародний контроль, контрольний механізм договору (конвенції), міжнародні правовідносини.

Trebina O. Substantive component of the control mechanism to ensure the implementation of international treaties

The article examines the essence and content of the control mechanism for ensuring the implementation of international treaties. A variety of views on the phenomenon of international control is considered. It is proved that control over the implementation of international

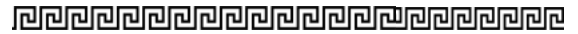
agreements has become a norm and a necessary condition for the functioning of international law. It is substantiated that the study of theoretical and practical aspects of international control over compliance with international treaties is of great importance both for the doctrine of international law and for international practice. It is proposed to define the control mechanism of the international agreement as a systematic and orderly activity of the subjects of international law to ensure the requirements of the relevant agreement. It is substantiated that based on the structure of international legal relations, there are three components in the control mechanism for the implementation of international agreements: contractual, related to the object of legal relations; institutional, related to the subject (subjects) of international legal relations and substantive, related to the whole spectrum of ensuring the requirements of international treaties (principles, norms, forms, methods, means of control, etc.). It is proved that the control mechanism of a treaty operates in strict accordance with generally accepted principles of modern international law, uses various methods of international control over compliance with international treaties (conventions), namely: information exchange, reviews, reports, consultations, observations, inspections, questionnaires, monitoring, verification, investigation, arbitral and judicial controls, etc. The functioning of the substantive component of the control mechanism of the treaty is considered on the example of the Criminal Law Convention on Corruption and the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. It is substantiated that the study of the phenomenon of international control over compliance with international

treaties is of great practical importance, directly affecting the quality and degree of development of provisions on the control mechanism of specific international treaties, thoughtful functioning of its substantive component.

Key words: international treaty (convention), international control, control mechanism of an agreement (convention), international legal relations.

Література

1. Медведєва М. О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ: Фенікс, 2012. 484 с.
2. Котляров И.И. Международный контроль с использованием космических средств: (международно-правовые проблемы). Москва: Международные отношения, 1981. 119 с.
3. Осипов Г.А. Международно-правовые проблемы контроля за ограничением вооружений и разоружением / отв. ред. А. И. Иофрыш ; АН СССР, Ин-т государства и права. Москва : Наука, 1989. 143, [1] с.
4. Лукьянцев Г. Е. Международный контроль в области прав человека: тенденции и перспективы. Москва: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. 261 с.
5. Тиунов О. И. О роли международно-правового мониторинга и международного контроля в развитии Евразийской экономической интеграции. Евразийский юридический журнал. 2012. №10. С.5–10. URL: <https://eurasialaw.ru/nashi-rubriki/persona-grata/intervyu-s-o-i-tiunovym-cudej-konstitutsionnogosuda-rf-v-pochetnoj-otstavke>
6. Лукашук И.И. Механизм международно-правового регулирования. Киев: Вища школа, 1980. 168 с.
7. Забара І.М. Міжнародні правовідносини – основа міжнародного правопорядку (теоретичні аспекти). Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 3. С. 185–187.
8. Міжнародне право. Основи теорії: підручник для студ. вищ. навч. закладів, що навчаються за спец. «Міжна-

родне право», «Міжнародні відносини» / В. Г. Буткевич [и др.]; ред. В.Г. Буткевич. Київ: Либідь, 2002. 608 с.

9. Словник української мови / Кер. В.В. Німчук та ін.; Відп. ред. В.В. Жайворонюк. Київ: ВЦ «Просвіта», 2016. 1320 с.

10. Валеев Р. М. Контроль в современном международном праве / Каз. гос. ун-т. Юрид. фак. Казань : Центр инновац. технологий, 2001. 299 с.

11. Требіна О.М. Європа у боротьбі з корупцією. Політична система Укра-

їни за умов глобальних викликів і локальних проблем : зб. матеріалів XXXIV Харків. політол. читань (м. Харків, 21 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 134–140.

12. Information note. The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. URL: <https://rm.coe.int/information-note-the-council-of-europe-convention-on-the-protection-of/16807962a7>.

